

חבל נחלתו

שלש פעמים, וכל פעם מגביה קולו יותר מבראשונה (מהרי"ל). וכן אומר הש"צ ג"פ: ונסלח לכל עדת וגומר, והקהל אומרים שלש פעמים: ויאמר ה' סלחתי כדברך (מנהגים); ואל ישנה אדם ממנהג העיר, אפילו בניגונים או בפיוטים שאומרים שם (מהרי"ל)". ומעיר הגר"א בביאורו שמנהג חשוב נוהגים אותו אפילו אם יש בו צדדים שלכאורה מנוגדים להלכה, ומביא על כך מקורות מהש"ס⁴. (עי' לקמן סי' כח).

סימן טו

מצות בניית סוכה

שאלה

לשבת בסוכה שבעת ימים, שנאמר [ויקרא כ"ג, מ"ב] בסוכות תשבו שבעת ימים. ויום ראשון הוא יום ט"ו בתשרי".

וכיון שאין הם מונים מצוה נוספת לגבי סוכות משמע שאין חיוב של בניית סוכה. וכן נראה מדברי הרמב"ם בתשובה (סי' קמב): "ואין הדבר כן, אלא המצוה היא השמייעה, לא התקיעה, ואין אנו תוקעין, אלא כדי לשמוע, כמו שהמצוה היא ישיבת הסוכה, לא עשייתה, ואין אנו עושיין, אלא כדי לישב, ולכן נברך לישב ולא נברך לעשות, ונברך לשמוע קול שופר, ולא נברך על תקיעת שופר".

אולם מכמה מקורות עולה שיש מצוה בבניית סוכה ונ"מ שמצוה בו יותר מבשלוחו וכן שהעוסק בה פטור ממצוה אחרת.

ב. במשנה בשבועות (פ"ג מ"ח) נאמר: "נשבע לבטל את המצוה שלא לעשות סוכה

האם ישנה מצוה חיובית לבנות סוכה לקראת סוכות או שהמצוה היא לשבת בסוכה ולשם כך בונים סוכה אבל אין מצוה בבניית הסוכה?

תשובה

א. כתב הרמב"ם בספר המצוות (מ"ע קסה): "היא שצונו לישב בסוכה שבעה ימים בימי החג כלם והוא אמרו יתעלה (שם) בסוכות תשבו שבעת ימים וכבר התבאר משפטי מצוה זו במסכתא המחזקת לזה כלומר מסכת סוכה (פ"א מ"ב, לא ע"א, לו ע"ב, לז ע"א, מב ע"ב, מג ע"א, מה ע"ב-מח ע"א). ואין הנשים חייבות בה (מתני' כח א)".

מבואר מדבריו שאין חיוב לבנות סוכה אלא החיוב הוא לשבת בה. וכן בספר החינוך (מצ' שכה): "מצות סוכה, שנצטוינו

4. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל – רב העיר העתיקה ירושלים: לכאורה חסרה תשובה על השאלה בראש המאמר. והנה בנוגע לפירוט, אנו נוהגים לומר בער"ה שאין אנו מבקשים התרה על נדרים שאין לנדור אותם. והמודעה שאנו מוסרים, פי' אדמו"ר זללה"ה (=הגרש"ז אויערבאך) שמועילה למנהגים שנוהגים שלש פעמים בלי שאמרו בלי נדר, וכן לשאר דברים שמחייבים כמו נדר אבל לא נאמרו במפורש בלשון נדר. ומ"מ לכתחלה בכל הנהגה טובה יש לומר בלי נדר, כי הרי בער"ה הוא עתיד לומר שהוא מתחרט על שלא אמר בלי נדר.

ושלא ליטול לולב ושלא להניח תפילין זו היא שבועת שוא שחייבין על זדונה מכות ועל שגגתה פטור".

וכן בתוספתא ברכות (פו ה"ט): "העושה כל המצות מברך עליהן העושה סוכה לעצמו אומר: ברוך שהגיענו לזמן הזה נכנס לישב בה אומר ברוך...". וכן מובאת הבריתא בבבלי (פסחים ז ע"ב, סוכה מו ע"ב, מנחות מב ע"א) ובירושלמי (ברכות פ"ט ה"ג, סוכה ה"ב). משמע שיש מצוה בעשיית הסוכה עד כדי כך שהבונה מברך שהחיינו. והביאו את הברייתא בעיטור (הל' ציצית עו ע"ב) ובאור זרוע (ח"ב הל' סוכה סי' שטז).

וכ"פ הרמב"ם (הל' ברכות פי"א ה"ח): "כל מצוה שעשייתה היא גמר חיובה מברך בשעת עשייה, וכל מצוה שיש אחר עשייתה צווי אחר אינו מברך אלא בשעה שעושה הצווי האחרון. כיצד העושה סוכה או לולב או שופר או ציצית או תפילין או מזוזה אינו מברך בשעת עשייה אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות סוכה או לולב או לכתוב תפילין מפני שיש אחר עשייתו צווי אחר, ואימתי מברך בשעה שישב בסוכה...". ובהלכה הבאה: "כל מצוה שהיא מזמן לזמן כגון שופר וסוכה ולולב ומקרא מגילה ונר חנוכה... מברך עליה בשעת עשייתה שהחיינו, ואם לא בירך על סוכה ולולב וכיוצא בהם שהחיינו בשעת עשייה מברך עליהן שהחיינו בשעה שיצא ידי חובתו בהן וכן כל כיוצא בהן".

מבואר מדבריו שיש מצוה בעצם עשיית הסוכה אלא שאין מברכים על העשייה מפני שהיא אינה סיום המצוה אלא הישיבה בה, אבל שהחיינו מברכים ואנו סומכים את ברכת הזמן על העשייה לברכת שהחיינו בקידוש ראשון בכניסה לסוכה,

כמבואר בשו"ע (או"ח סי' תרמא).
ג. וכן עולה מדברי הסוגיא במסכת מכות (ח ע"א): "א"ל ההוא מרבנן לרבא: ממאי דמחטבת עצים דרשות? דלמא מחטבת עצים דסוכה ומחטבת עצים דמערכה, ואפ"ה אמר רחמנא: ליגלי! א"ל: כיון דאם מצא חטוב (אינו חוטב) לאו מצוה, השתא נמי לאו מצוה". היינו רבא מלמד את שיטת אבא שאל במשנה שדוקא השוגג והרג בפעולה רשותית חייב, אבל השוגג בדבר מצוה כגון הרב הרודה את תלמידו פטור. ומפרש רש"י: "השתא נמי – כי לא מצא חטובה אין החטבה מצוה אלא עשיית הסוכה". היינו חטיבת העצים לצורך הסוכה אינה מצוה כיון שיכול ליטול מהחטוב כבר, בניגוד לקצירת העומר שאף אם מצא קצור חייב בקצירה לצורך קרבן העומר (שבת קלא ע"ב). אולם עולה מרש"י שעצם בניית הסוכה היא מצוה.

וכך העיר שם הערוך לנר (מכות ח ע"א): "הא דפשיטא לרש"י דעשיית סוכה חשיב טפי מצוה מהחטבה אף דהעשייה ג"כ אינה רק לצורך מצוה הבאה אחריה דהיינו הישיבה בסוכה, י"ל דהעשייה שפיר נחשבת מצוה לעצמה ולא הכשר מצוה לבד כמו החטבה, דהא מברכין על עשיית סוכה שהחיינו כדאמרינן בסוכה (מו, א), ולחד מ"ד בירושלמי מברכין גם לעשות סוכה כמש"כ התוס'. והא דבאמת נחשבת העשייה מצוה, י"ל משום דהתורה כתבה וצותה העשייה כדכתיב חג הסוכות תעשה לך דהיינו העשי' ולא הישיבה, שהרי בסוכה (כו ב) דרשין מיני' למד עשה סוכה הראוי' לז' ולמד עשה סוכה בחג. ובהכי א"ש ג"כ מה דהכא חשיב החטבה רק להכשר מצוה ולא למצוה ואילו בחולין (ז א) חשבינן להאי דדרי חטי

חבל נחלתו

נראה כן, אבל מה נעשה דלשון המשנה בשברעות (דף כ"ט ע"א) נשבע לבטל את המצוה שלא לעשות סוכה. כמו שהביא כת"ר בעצמו:

"יא) ומה שכתב מספר הון עשיר **דפירושו שלא לישב**, אין זה פירוש של עשות, ומה יעשה להא דבספר תקוני זוהר תיקון שבעין קל"א וכל פקודין דעשי' דסוכה ולולב תליין בידין יעוין שם. וברש"י מכות (דף ח ע"א) מפורש דעשיית סוכה היא גופה מצוה. ומה שכתב כבוד תורתו ליישב דברי רש"י, דרש"י ס"ל הזמנה לגוף מצוה מילתא ודמי נמי לגוף קדושה, וסבירא לי' נמי דאינו יוצא בסוכה אלא אם כן חל שם שמים עליו, ובסוכת גב"ך קדושת' ומצות' באים כאחת, ממילא כשעושה לשם סוכה נתקדש בשעת עשי' מה שמקדשו חשיב מצוה שעל כן צריך לקדשו, רק בסוכת גב"ך הקידוש בשעת ישיבה ומכל מקום מאחר שצריך לקדשו חשיב הקידוש מצוה, וכשמתקדש על ידי עשי' חשיב העשי' מצוה דפז"ח.

"יב) אבל אינו עולה לדעת רש"י...

"יג) אך מה שכתב שאינו יוצא אלא אם כן נתקדשה הסוכה פשיטא שהרי"ף והרמב"ן שכתבו בפרק המביא (ביצה ל ע"ב) דמהני תנאי דאיני בודל בעצי סוכה, ורש"י כתב שם דלא מהני משום דעל כרחו הוא בודל מהם כמו איסור סתירת אוהל. הרי דאם לאו איסור סתירת אוהל הי' מהני תנאי, הרי דיוצא ידי סוכה אף שאינו מתקדש".

נראה בדברי האב"ן כפי שכתבנו בשם הערול"ן שיש מצוה בבניית מצוה.

אמנם במקום אחר נראית מעין סתירה

(שו"ת אבני נזר או"ח סי' תקלה) שכן כתב:

"(י) ובמה שכתבתי נראה לי לדחות מה שכתב הרשב"ש בתשובה דנשבע שלא יעלה

דפיסחא דבמצוה קנטיק, והרי זה ודאי ג"כ אינו רק הכשר לעשות ממנה מצוה ולאכלה בליל פסח. ולפ"ז א"ש, דשאני התם כיון דבפי' כתיבי ציווי השמירה כמש"כ רש"י שם דכתיב ושמרתם את המצות א"כ כשנושא החטים ושומרם מקיים מצות הכתוב אבל חטיבה דלא כתיב בקרא לא הוי רק הכשר מצוה".

עולה מדברי הערול"ן שאמנם חטיבת עצים היא רשות, אבל בניית סוכה היא מצוה.

וכ"ן מדברי המרדכי (סוכה פרק לולב וערבה רמז תשסט והר"ד בב"י סי' תרמא): "והאידינא לא מברכינן שהחיינו אנשיית סוכה כמו שעשו בימי החכמים התנאים ואמוראים. וי"ל לפי שאז כל אחד ואחד עשה לעצמו לפיכך היה מברך, אבל עתה שאחד עושה לק' אין נראה שיברך העושה והשאר לא יברכו וסומכין אהא דאמרי' פרק לולב (הגזול) [וערבה] רב כהנא מסדר להו אכסא דברכתא וכן עמא דבר". משמע שעצם הבניה היא מצוה שמברכים עליה שהחיינו.

וכ"ן מדברי הרמ"א (או"ח סי' תרכה): "ומצוה לתקן הסוכה מיד לאחר יום כפור, דמצוה הבאה לידו אל יחמיצנה (מהרי"ל)". משמע שזו מצוה ולא רק הכשר ויש חשיבות לעסוק בה בגופו ולא ע"י שליח, ומברכים בעשייתה שהחיינו.

ד. בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תנט) דן בשאלה שהעלנו, וז"ל:

"(י) ומה שכתב עוד דעשיית הסוכה אינה מצוה כלל, ובש"ס מכות (דף ח ע"א) הואיל אם מצא חרוש אינו חורש חרישה לאו מצוה, והכא נמי כיון דסוכת גב"ך כשירה עשייתה לאו מצוה הוא. ודאי מסברא הי'

אין היא מצוה ואין מברכים עליה. בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' ריז אות ג) מדייק מדברי החת"ס שאין בעשיית סוכה מצוה, ודבריו צ"ב. ומסביר כך אף את דברי הארחות חיים (הל' סוכה אות ט) שהביא מהר"י מקורביל שאין מברכים על עשיית סוכה משום שאינה גמר המצוה (כרמב"ם שהו"ד לעיל). ומבאר האדמו"ר מקלויזנבורג: "ועכ"פ שפיר לומר דגם בעשיית סוכה שלמד הארורות חיים מציצית ומזוזה **ליכא מצוה כלל בעשייתה**, וכדברי הח"ס, ומה שנקט בלשונו 'שאינ העשייה גמר המצוה' יש להעמיס בכונתו דאף שגמר העשייה מ"מ אין בזה מצוה, דאין בעשייה משום מצוה ודו"ק".

ומבאר עוד: "ומ"ש באבני נזר אר"ח סי' תנ"ט להוכיח מלשון המשנה שבועות כ"ט ע"א נשבע לבטל את המצוה שלא לעשות סוכה עיי"ש. הנה לענ"ד להעמיד דברי הח"ס די"ל דמיירי בענין שאינו יכול לצאת בסוכת חבירו ועומד להתבטל לגמרי ממצות סוכה, שבכה"ג יש עליו חיוב בעשיית סוכה מחמת חובת השתדלותו לקיים מצות ישיבה בסוכה. ושו"ר בהון עשיר שבועות פ"ג מ"ח, שציינו ג"כ באבנ"ז שם וז"ל, נשבע לבטל המצוה שלא לעשות סוכה פי' שלא לעשות מצות סוכה דהיינו ישיבתה דהא אין מצוה תלויה בעשייתה אלא בישיבתה דכתיב בסכת תשבו עכ"ל".

"ובגוף הדבר כבר האריכו האחרונים טובא, ותליא במחלוקת השי"ס דילן במנחות מ"ב ע"א ובתוס' שם ע"ב ד"ה ואלו עס הירושלמי ברכות פרק הרואה ה"ג הובא בתוס' סוכה מ"ו ד"ה העושה, ולהלכה נקטינן כש"ס דילן עי' בטושו"ע סי' תרמ"א סעיף א' ובט"ז שם ובלבוש ופמ"ג ואכמ"ל. ויעניין

לארץ ישראל לא חשוב נשבע לבטל את המצוה. דאין המצוה העלי' רק הישיבה והעלי' מכשירין. והביא מהא דמפורש במשנה נדרים (דף ט"ז ע"א) נשבע לבטל את המצוה סוכה שאיני עושה לולב שאיני נוטל. ובגמרא שם מפרש הא דסוכה שאיני עושה דאמר שבועה שלא אשב בסוכה. **משמע שאם נשבע שלא יעשה סוכה לא חשוב נשבע לבטל ומשום דמצוה הישיבה והעשי' מכשירין**. הכי נמי בעלי' לארץ ישראל עכ"ד. ולפי מה שכתבתי אין הנידון דומה לראי'. **דסוכה אין המצוה לישוב בסוכה זו דווקא**. ואילו הי' לו סוכה אחרת לא הי' מחוייב לעשות סוכה זו **אין העשי' מצוה**. מה שאין כן העלי' לארץ ישראל שאי אפשר לישוב בארץ ישראל אלא אם כן יעלה. אם כן העלי' גופה מצוה".

משמע לכאורה שאין העשייה מצוה לפחות אם יש לו סוכה אחרת לשבת בה. ה. משו"ת אגרות משה (חלק קדשים וטהרות סי' כא) משמע שהקמת סוכה היא רק הכשר מצוה: "בדבר מצות עליה ברגל שמסתפק כתר"ה אם צריך לילך דוקא ברגלים מעיקר המצוה או רק מדין הר הבית משום שעס אסור לרכוב על בהמה. והנה פשוט שעצם ההליכה להעזרה אינו מהמצוה אלא הוא הכשר מצוה משום שבלא ההליכה לשם לא יוכל להראות בעזרה והוא כמו עשיית סוכה **שעצם המצוה היא הישיבה בסוכה והעשייה היא הכשר המצוה שבלא העשייה לא יוכל לישוב בסוכה**, וכן הוא ממש בהליכה לעזרה וממילא אין חלוק איך יבא לעזרה אם ברגליו או ברכיבה על כתפי חבור או גם ברכיבה על בהמה". **אולם ניתן לומר שבערך המצוה היא הכשר מצוה, אבל אין בכך הכרח שכאשר היא נעשית**

חבל נחלתו

אף דאין עשייתה גמר מצוה ולש"ס בבלי אין מברכין לפי שאין עשייתה גמר מצוה ומדנתנו טעם שאין העשייה גמר מצוה מבואר דמצוה מיהו הוה אלא דלא הוה גמר מצוה ואגמר מצוה הוא דמברכין". ותמה על האחרונים שעסקו בשאלה שלא הביאו מחלוקת בבלי וירושלמי זו.

מסקנה

נראה שלא כדברי החת"ס אלא הבונה סוכה מקיים מצוה, ולכן מצוה בו יותר מבשלוחו והעוסק בה פטור ממצוה אחרת. ועל כן אף מברך עליה שהחיינו (ובדר"כ סומכם על ברכת הקידוש בלילה ראשון של סוכות). אולם זו אינה חובה ואם יושב בסוכה אינו מחוייב לבנות סוכה.

בשו"ת מהר"ח א"ז סי' י"א שכתב ג"כ שאין העשייה מצוה¹, והגם שכתב שהכתוב וחג הסוכות תעשה קאי אעשיה ודלא כמ"ש החת"ס, מ"מ כתב דעיקר מצותן אינו העשייה אלא שהמילה תהיה חתומה בבשרו וכן ישיבתו בסוכה וכו' עיי"ש, ונראה ביסוד דבריו דס"ל דמצוה הנמשכת א"א לחלקה לשנים, העשייה לחוד וקיום המצוה לחוד, אלא דעיקר המצוה הוא שישב בסוכה ושהמילה תהיה חתומה בבשרו ודו"ק כי קצרת".

ו. בשו"ת משנה הלכות (ח"ח סי' רלו, ה"י סי' עב) דן בשאלה שהבאנו והוא חוזר כ"פ על דעתו: "הנה מבואר דעשיית סוכה לכ"ע מצוה הוא והש"ס בבלי מודה להירושלמי דעשיית סוכה מצוה הוא, ולא פליגי אלא לענין ברכה דלהירושלמי מברכין על עשייתה

1. לענ"ד זאת אינה כונת הר"ח או"ז. וז"ל שם: "ומענין המילה נראה דאין האב חייב למול בנו בידיו אלא לעסוק שיהא נימול. דומי' דכל הני דקחשיב התם, ללמדו תורה, ללמדו אומנות, להשיטו בנהר. וכי לא ישכור מלמד לבנו לתורה ולכל הני. או בסוכות, דכתיב חג הסוכות תעשה, ודרשינן תעשה ולא מן העשוי. א"כ ע"כ קאי תעשה אסוכה, שחייב בעצמו לעשות סוכה, וכי לא יאמר לאחר לעשות סוכה, וכן גבי תפילין, וכי לא יקשרם לו אחר על ראשו וזרועו, וכן ציצית. אלא כל הני עיקר מצוותן אינו העשייה, אלא שהמילה חתומה בבשרו. וכן ישיבתו בסוכה, וכן תפילין המונחין בראשו ובזרועו". א"כ אין כוונתו שאין מצוה בעשיית הסוכה אלא שאין עשייתה מוטלת עליו ואין היא מצוה שצריך לעשותה בגופו, ויוצא אף בשל אחרים וכן יכול לעשותה ע"י שליח.